

Galium cracoviense
Ehrend.
Przytulnia krakowska
Przytulnia małopolska

Syn.: *Galium sylvestre* Poll. var. *microphyllum* Uechtr.

Spermatophyta, Magnoliophytina [=Angiospermae],
 Magnoliopsida [=Dicotyledoneae], Rubiaceae
 – marzanowate

Opis gatunku

Roślina darniowa, do 15 cm wysokości, z licznymi, cienkimi, sztywnymi, 4-kanciastymi łodyżkami. Pędy płonne i kwiatonośne ulistnione, o liściach ustawionych po 6–7 w pozornych okółkach; dolne okółki liści wczesnie usychające. Liście wąskie, odwrotnielancetowate, długości 3–10 mm i szerokości około 1 mm, 1-nerwowe, długo i ostro zakończone, całobrzegie, z rzadkimi włoskami na brzegu. Kwiatostany w postaci 2-ramiennych wierzchołek, luźne, skąpokwiatowe, na szczycie głównego pędu i gałązek bocznych. Kwiaty na szypułkach o długości 1–1,5 mm, drobne, o zredukowanym, niewyraźnym kielichu i z koroną o średnicy 2–3,5 mm, złożoną z czterech zrośniętych, tępo zakończonych, białych lub kremowych płatków. Owocem jest rozłupka z drobnymi brodawkami na powierzchni. Roślina czerniejąca po zasuszeniu.

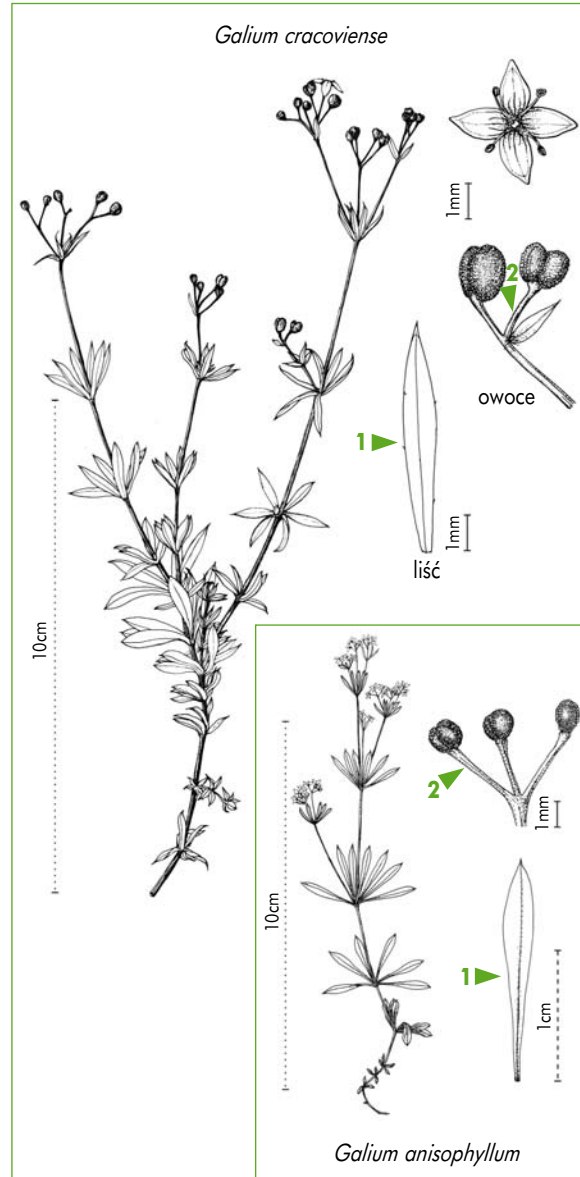
Możliwość pomyłki przy identyfikacji gatunku

Galium cracoviense, zaliczana do sekcji *Leptogalium*, należy do poliploidalnego kompleksu *Galium anisophyllum/pumilum* (Kucowa 1962, Ehrendorfer 1960, Tutin i in. 1976, Krahulcová, Štěpanková 1998). Gatunki różnią się zasięgiem: przytulnia szorstkoowockowa (*G. pumilum*) i przytulnia sudecka (*G. sudeticum*) występują w zachodniej Polsce, natomiast przytulnia nierównolistna (*G. anisophyllum*) jest ograniczona do Karpat. Oznaczając taksony, należy zwrócić uwagę na wielkość rośliny (niewielkie rozmiary mają: *G. cracoviense*, *G. anisophyllum*, *G. sudeticum*) i kształt liści dolnych okółków (1) – odwrotnie lancetowate lub równowąskie u *G. pumilum* i *G. cracoviense* – u pozostałych – odwrotnie jajowate), a także na długość szypułek (2).

Biologia gatunku

Forma życiowa

Bylina, chamefit. Tworzy gęste darnie złożone z licznych pędów płonnych i kwiatonośnych.

Rozmnażanie generatywne

Przytulnia krakowska kwitnie w maju i czerwcu. Rozmnaża się generatywnie przez owocki. W rozsiewaniu mogą odgrywać rolę zwierzęta.

Rozmnażanie wegetatywne

Rozmnaża się wegetatywnie za pośrednictwem kłączy.

Aspekty populacyjne

Liczność populacji ocenia się na kilkanaście tysięcy osobników.

Charakterystyka ekologiczna

Autekologia

Roślina światłolubna. Porasta zbocza wychodni skał jurajskich o nachyleniu od 5° do 90°. Występuje na pararendzinach o różnej miąższości, o odczynie obojętnym lub zasa-

dowym (pH 7,0–8,0), suchych lub okresowo suchych (Mirek 2001, Mirek materiały npbl.).

Ekologiczne liczby wskaźnikowe światła, temperatury, odczynu gleby i trofizmu wg Zarzyckiego i in. (2002) wynoszą odpowiednio: L = 5, T = 4, R = 5, Tr = 3.

Zbiorowiska roślinne, z którymi gatunek jest związany

Przytulia krakowska rośnie obficie w kserotermicznych, wapniolubnych murawach naskalnych (związek *Seslerio-Festucion duriusculae*, klasa *Festuco-Brometea*), reprezentujących zespół kostrzewy bladej *Festucetum pallentis*, zarówno w podzespole *semperviretosum*, rozwijającym się na zboczach południowych, jak i w podzespole *neckeretosum* przywiązany do ekspozycji północnej. Znacznie rzadziej spotykana w murawach kserotermicznych należących do zespołów *Adonido-Brachypodietum* i *Tunico-Poetum* oraz w zbiorowiskach z pajęcznicą gałęzistą *Anthericum ramosum*.

Siedliska

(wg Załącznika I Dyrektywy Siedliskowej)

6210-1 – murawy kserotermiczne naskalne;

6210-3 – kwietne murawy kserotermiczne.

Rozmieszczenie geograficzne

Jest endemitem flory Polski. Występuje w obrębie Jury Krakowsko-Wieluńskiej, na 6 blisko siebie położonych stanowiskach koło Olsztyna. Są to: Wzgórze Brodła, Skatki Lipówki, Wzgórze Niwki, Góra Zamkowa, Zającza Góra i Łysa Góra (Kucowa 1962, Kozłowska 1928, Babczyńska 1978).

Status gatunku

Prawo międzynarodowe:

Konwencja Berneńska (1979) – Załącznik I;

Dyrektywa Siedliskowa (1992) – gatunek proponowany przez Polskę jako uzupełnienie do Załącznika II DS, uzyskał akceptację ekspertów Unii Europejskiej (Mako-

maska-Juchiewicz i in. 2001); włączony na mocy Traktatu Akcesyjnego podpisanego w Atenach w 2003 r.

Prawo krajowe:

Ochrona gatunkowa – ścisła, od 2001 r.

Kategorie IUCN:

„Czerwona lista IUCN” (1996) – V;

„Polska czerwona księga roślin” (Każmierczakowa, Zarzycki 2001) – VU.

Występowanie gatunku na obszarach prawem chronionych

Wszystkie stanowiska przytulii krakowskiej chronione są w Zespole Jurajskich Parków Krajobrazowych.

Stan i dynamika populacji, potencjalne zagrożenia

Stan i dynamika populacji

W przeszłości na terenie Jury Krakowsko-Wieluńskiej prowadzono odlesienia i wypas, co sprzyjało rozprzestrzenianiu się gatunku. Dziś liczebność populacji jest lokalnie ograniczana.

Potencjalne zagrożenia

Głównymi źródłami zagrożenia są: sukcesja prowadząca do zarastania muraw naskalnych przez krzewy i drzewa oraz masowa penetracja skałek przez turystów i odbywające się tam imprezy sportowe, które powodują zniszczenie muraw naskalnych. Najsilniej zagrożone jest stanowisko na Górze Zamkowej.

Ochrona gatunku i jego siedlisk

Propozycje dotyczące gatunku

Przytulia krakowska, jako endemit o bardzo małym, lokalnym zasięgu, powinna być chroniona nie tylko *in situ*, lecz także *ex situ* – w ogrodach botanicznych. Uprawę gatunku podjęto już w Ogrodzie Botanicznym w Łodzi (Galera i in. 2000).

Propozycje dotyczące siedlisk

Dla zachowania gatunku niezbędna jest ochrona muraw naskalnych przed zarastaniem przez drzewa i krzewy oraz zabezpieczenie przed mechanicznym niszczeniem.

Ewentualny wpływ działań ochronnych na inne gatunki

Proponowane działania ochronne będą sprzyjały utrzymaniu innych wybitnie światłolubnych gatunków muraw naskalnych.

Przykłady obszarów objętych działaniami ochronnymi

Poza monitoringiem nie prowadzi się innych działań ochronnych.

Kierunki i zakres badań naukowych

Dla wypracowania skutecznych metod ochrony przytulii krakowskiej niezbędne są dalsze badania nad jej biologią i ekologią. Aktualnie prowadzone są badania nad biologią rozmnażania, zmiennością genetyczną oraz dynamiką populacji *G. cracoviense* (Korzeniak, Szelaq npbl., S. Karasiewicz, materiały npbl.).

Monitoring

Monitoring populacji *G. cracoviense* rozpoczęty w 2001 r. i prowadzony w odstępach rocznych, powinien być kontynuowany. Kontrola powinna dotyczyć liczebności i kondycji populacji oraz zagrożenia, z jednej strony – antropopresją, z drugiej – postępującą sukcesją roślinności krzewiastej.

Bibliografia

- BABCZYŃSKA B. 1978. Zbiorowiska murawowe okolic Olsztyna koło Częstochowy. Sward community in vicinity of Olsztyn near Częstochowa. Acta Biol. Silesiana 5: 169–215.
- EHRENDORFER F. 1960. Neufassung der Sektion *Lepto-Galium* Lange und Beschreibung neuer Arten und Kombinationen (Zur Phylogenie der Gattung *Galium*, VII). Sitzungsberichte Math.-Natur. Kl. Abt. I. 169: 407–421.
- GALERA H., PUCHALSKI J., GAWRYŚ W. 2000. Polskie kolekcje roślin chronionych i zagrożonych oraz endemitów i reliktyw. Część 2. Taksony zagrożone, endemity i relikty. Biul. Ogr. Bot., Muzeów i Zb. 9: 19–41.
- KOZŁOWSKA A. 1928. Naskalne zbiorowiska na Wyżynie Małopolskiej. Etudes phytosociologiques sur la végétation des roches du plateau de la Petite-Pologne. Rozpr. Wydz. Mat.-Przyr. PAU, Ser. A/B 67: 1–56.
- KRAHULCOVÁ A., ŠTĚPANKOVÁ J. 1998. Serpentine and polyploid differentiation within *Galium pumilum* agg. (*Rubiaceae*) in Eastern C. Europe. Folia Geobot. Phytotax. 33: 87–102.
- KUCOWA I. 1962. Gatunki rodzaju *Galium* L. sekcji *Leptogalium* Lange z Polski i ziem ościennych. Species of the genus *Galium* L. of the section *Leptogalium* Lange found in Poland and the neighbouring territories. Fragm. Flor. Geobot. 8: 417–442.
- MAKOMASKA-JUCHIEWICZ M., PERZANOWSKA J., ZAJĄC K. 2001. Dyrektywa Siedliskowa – występujące w Polsce gatunki ważne dla Wspólnoty Europejskiej. Chrońmy Przyr. Ojcz. 57.2: 5–60.
- MIREK Z. 2001. *Galium cracoviense* Ehrend. Przytulia małopolska. W: Kaźmierczakowa R., Zarzycki K. (red.) Polska czerwona księga roślin. Paprotniki i rośliny kwiatowe. Polish red data book of plants. Pteridophytes and flowering plants. Instytut Botaniki im. W. Szafera PAN i Instytut Ochrony Przyrody PAN, Kraków, s. 306–308.
- PIĘKOŚ-MIRKOWA H., MIREK Z. 2003. Flora Polski. Atlas roślin chronionych. Multico Oficyna Wydawnicza, Warszawa.
- TUTIN T. G., HEYWOOD V. H., BURGESS N. A., MOORE D. M., VALENTINE D. H., WALTERS S. M., WEBB D. A. (red.) 1976. Flora Europaea. Vol. 4. Cambridge University Press, Cambridge.
- ZARZYCKI K., TRZCIŃSKA-TACIK H., RÓŻAŃSKI W., SZELAQ Z., WOŁEK J., KORZENIAK U. 2002. Ecological indicator values of vascular plants of Poland. Ekologiczne liczby wskaźnikowe roślin naczyniowych Polski. Biodiversity of Poland 2. Instytut Botaniki im. W. Szafera PAN, Kraków.

Zbigniew Mirek